

Q

Architecture
and town planning
Quarterly

Kwartalnik architektury
i urbanistyki

Q Architecture
and town planning
Quarterly
Kwartalnik architektury
i urbanistyki

1/2024
tom LXIX
ISSN 0033-984X
ISSN 0033-9845

Mirosław Orzechowski, *Propozycja usystematyzowania zagadnień definiowania rysunku architektonicznego*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, t. LXIX, 2024, z. 1, s. 38–56

Mirosław Orzechowski, *A Proposal to Systematise the Issues Surrounding the Definition of Architectural Drawing*, "Architecture and Town Planning Quarterly", vol. LXIX, 2024, no. 1, pp. 38–60 [English version pp. 57–60]

DOI: 10.17388/WUT.2026.0003.ARCH

Artykuł dostępny na licencji Creative Commons CC BY-NC-SA 4.0

This article is available under a Creative Commons CC BY-NC-SA 4.0 license

Propozycja usystematyzowania zagadnień definiowania rysunku architektonicznego

Mirosław Orzechowski,
dr hab. inż. arch., Prof. PW
Wydział Architektury
Politechnika Warszawska

Mirosław Orzechowski,
DSc Arch., Prof. WUT
Faculty of Architecture
Warsaw University of Technology

Streszczenie

W artykule zaproponowano rozwiązanie problemu definiowania i klasyfikowania rysunku architektonicznego w kontekście definiowania architektury jako sztuki kształtowania przestrzeni. Funkcja tak postrzeganego rysunku architektonicznego skupiona jest na uporządkowanym i zaplanowanym opisywaniu zjawisk przestrzennych dotyczących rzeczywistości zastanej lub projektowanej. Niezależnie od konwencji formalnej powinien on być opisem architektury, jej analizą, interpretacją lub przygotowywać do jej tworzenia. Autor zatem zalicza do rysunku architektonicznego wszelkie studia i próby graficzne – poczynając od analiz poznawczych poprzez realistyczne interpretacje aż po przekształcenia prowadzące do abstrakcyjnych analiz graficznych i malarskich. Wyodrębnieniu rysunków architektonicznych spośród innych aktywności graficznych służą kryteria: celowości, tworzenia ładu, planowego działania i tematyczne. Autor podaje przykłady rysunków obejmujących różne obszary sztuki rysunkowej, które spełniają jednocześnie wszystkie kryteria. Są to rysunki poznawcze i interpretacyjne architektury istniejącej wykonane in situ, interpretacje i fantazje architektoniczne, szkice idei projektowej i szkice podczas projektowania, rysunki projektowe, wizualizacje architektoniczne oraz autonomiczne prezentacje, wykonywane niekiedy równoległe z pracami projektowymi, komentujące proces projektowy lub akcentujące poszczególne zagadnienia i idee projektowe.

Słowa kluczowe

architektura | rysunek architektoniczny | analiza
rysunkowa | projektowanie architektoniczne
i urbanistyczne

Zagadnienie definiowania rysunku architektonicznego powinno być rozważane w kontekście definiowania architektury. Architektura bywa objaśniana w różnoraki sposób, jest przecież dyscypliną o wyjątkowo szerokim obszarze występowania i oddziaływania. Nazywana królową sztuk skupia w sobie zarówno dyscypliny artystyczne, jak i inżynierskie, wykorzystuje osiągnięcia badawcze z psychologii, socjologii, neurobiologii i innych nauk badawczych, nie stroni od filozofii, literatury i historii. W poniższych rozważaniach odwołam się do definicji architektury zawartej w *Wielkiej Encyklopedii PWN*, która określa ją słowami: „sztuka tworzenia ładu w otoczeniu w celu dostosowania go do zaspokojenia wielorakich (...) potrzeb ludzi przez planową przemianę naturalnego środowiska oraz budowanie form

i wydzielenie przestrzeni o różnym przeznaczeniu¹. Postrzegając architekturę jako sztukę kształtowania przestrzeni dokonam próby usystematyzowania warunków dla definiowania rysunku architektonicznego jako pochodnej tej syntetycznej definicji architektury.

Poszukiwanie definicji rysunku architektonicznego powinno zatem oscylować wokół zagadnień przestrzeni trójwymiarowej. Praktyka wskazuje rozumienie rysunku architektonicznego jako zapisu skierowanego ku znajdowaniu rozwiązań projektowych, przestrzennych. Rozwiązania te, zgodnie z definicją architektury, powinny równocześnie zachować cechy definitywne, ładu i planowego działania, zmieniania środowiska.

Dalej dla zdefiniowania rysunku architektonicznego proponuję wskazać kryteria jego klasyfikacji, skupić się po pierwsze na celu działań architekta. Wyszczególnić następnie wszelkie środki i czynności, które prowadzą do twórczości architektonicznej, dającej w efekcie wybudowaną architekturę. W tym kontekście wskazane w definicji architektury zachowanie ładu i planowość podejmowanych działań nabiorą istotnych cech.

Chcąc określić, czym jest rysunek jako wytwór architekta, przyjrzałbym się również jego funkcji skupionej na uporządkowanym i zaplanowanym opisywaniu zjawisk przestrzennych dotyczących rzeczywistości, tej zastanej, ale i tej projektowanej. Nie ograniczyłbym przy tym formuły zapisu. Znalazłbym tu miejsce zarówno dla odwzorowań realistycznych, jak i abstrakcji oraz wszystkiego, co jest pomiędzy nimi. Klucz dla klasyfikacji, jak to już padło wcześniej, stanowiłby zawsze cel powstawania rysunku. Sądzę, że nie musiałby być on zawsze bezpośrednio związany z realizowaniem architektury. Rysunek celowy powinien jednak co najmniej być opisem architektury, jej analizą, interpretacją lub przygotowywać do jej tworzenia. Zaliczyłbym do rysunku architektonicznego wszelkie studia i próby graficzne, poczynając od analiz poznawczych poprzez realistyczne interpretacje aż po przekształcenia prowadzące do abstrakcyjnych analiz graficznych i malarskich. Wskazałbym też na wszystkie celowe działania rysunkowe, traktujące przestrzeń rzeczywistą i zjawiska w niej zachodzące, relacje pomiędzy przedmiotami oraz przestrzeń wyobrażoną jako temat i istotę rozważań prowadzące w efekcie, pośrednio lub bezpośrednio, do tworzenia architektury.

Ta krótka charakterystyka pojmowania rysunku architektonicznego powinna być wystarczająca dla formułowania kryteriów służących wyodrębnieniu rysunku architektonicznego spośród wielu aktywności graficznych. Biorąc pod uwagę powyższe uwarunkowania proponuję oceniać rysunek klasyfikując go wg następujących **czterech kryteriów**:

- 1. Kryterium celowości.** Cel powstawania rysunku: rozpoznanie formy architektonicznej – zjawisk zachodzących pomiędzy przedmiotami w przestrzeni rzeczywistej; zapis pomysłu na formę architektoniczną prowadzący do realizacji projektu architektonicznego (urbanistycznego); zapis zmieniających się wzorów przestrzennych dla dokonywania bieżącego doskonalenia i sprawdzania koncepcji podczas trwania procesu projektowego; zapis projektu jako zbiór informacji koniecznych do wybudowania obiektu architektonicznego czy stworzenia układu urbanistycznego. Ostatecznym celem jest doprowadzenie do zbudowania obiektu lub zespołu architektonicznego bądź urbanistycznego;

¹ *Wielka Encyklopedia PWN*, t. 2, hasło „Architektura”, Warszawa 2001, s. 243.

2. Kryterium tworzenia ładu. Rysunek poszukujący ładu, zasady, definicji formy, uporządkowania i logiki, klucza do odczytania idei zawartej w formie. Odnajdywanie przez rysunek reguły, według której następuje konstruowanie funkcji oraz formy zastanej bądź projektowanej architektury. Dochodzenie do kompozycji wprowadzającej uporządkowanie do istniejącej przestrzeni, wprowadzanie ładu przestrzennego polegającego na harmonii form, proporcji, barw, materiałów etc., zarówno w zapisie architektury studiowanej z natury, jak i projektowanej;

3. Kryterium planowego działania. Rysunek zaplanowany, stanowiący fragment ciągu celowych i planowych czynności związanych z badaniem lub tworzeniem form architektonicznych. Powiązanie działań rysunkowych z procesem racjonalnego projektowania wg reguł. Rysunek jako składnik procedury projektowej, projektowania. Działanie skierowane do celu wg ustalonej z góry sekwencji czynności;

4. Kryterium tematyczne. Rysunek podejmujący zagadnienia przestrzenne, relacji pomiędzy przedmiotami położonymi w przestrzeni rzeczywistej. Analiza formuły dla istniejącej i projektowanej architektury, dostrzeżenie zagadnienia genius loci w dowolnej formule graficznej. Poszukiwanie wyrazu, charakteru architektury we wszelkich technikach rysunkowych, graficznych i malarskich w powiązaniu z formą lub ideą projektowanej lub imaginowanej architektury. Podleganie zasadom geometrii zapewniające kontrolę nad trójwymiarową przestrzenią.

Spróbuję wskazać w kolejnych punktach, w sposób maksymalnie uporządkowany, przykłady rysunków obejmujących różne obszary sztuki rysunkowej, które spełniają jednocześnie wszystkie zadane kryteria stawiane powyżej rysunkowi architektonicznemu. **W ten sposób prześledzimy rysunki wg ich rodzajów. Proponuję podział na sześć grup rysunków architektonicznych.**

1. Rysunki poznawcze² i interpretacyjne³ architektury istniejącej wykonane in situ (il. 1a–1d). Rysunki te obejmują cały obszar rysunków poznawczych, plenerowych wykonywanych z natury w celu poznania architektury i krajobrazu. Rysunki te mogą przyjmować formę wiernych realistycznych studiów, jak i zapisów interpretacyjnych skupionych na wybranych cechach studiowanych tematów.

2. Interpretacje i fantazje architektoniczne na podstawie szkiców, pamięci form i wyobrażeniowe (il. 2a–2e). Rysunki wykonywane w pracowni na podstawie wcześniejszych studiów z natury, fotografii lub wyłącznie z pamięci albo wyobraźni autora. Tematem pozostaje zawsze architektura jako forma zawieszona w przestrzeni. W tym rodzaju rysunku praktycznie nie występują żadne ograniczenia, które mogłyby dotyczyć realizmu czy abstrakcyjności przedstawień – pod warunkiem spełnienia wszystkich czterech kryteriów rysunku architektonicznego.

² Pod pojęciem rysunku poznawczego rozumiem pracę skupioną na analizie obiektu, dokonywaną w celu poznania jego proporcji, kształtu, barwy, detalu, struktury etc.

³ Rysunkiem interpretacyjnym jest praktycznie każdy rysunek. Podstawowa cechą odrębnego rysunku jest jego subiektywność, więc wybór indywidualny, autorski, a zatem również jakaś ułomność i niedoskonałość zapisu.

3. Szkice idei projektowej i szkice podczas projektowania⁴ (il. 3a–3d). W tej grupie rysunków znajdują się wszystkie szkice i rysunki techniczne wykonywane podczas procesu projektowego od chwili rozpoczęcia prac nad projektem do zakończenia budowy projektowanego obiektu. Cechą tych rysunków zazwyczaj jest syntetyczność zapisu i klarowność informacyjna, jednoznaczność rosnąca w miarę przybliżania się do realizacji dzieła. Pierwsze szkice idei projektowej mogą przyjmować cechy abstrakcyjne, ale zawsze zmierzać będą do zdefiniowania formy czy funkcji w układzie wymiarowym⁵. Większość z rysunków z tego obszaru będzie jednak podlegać podstawowym zasadom geometrii, czasem perspektywy.

4. Rysunki projektowe (il. 4a–4d). Rysunki te są trwałymi zapisami definiującymi rozwiązanie projektowe, mogą przyjmować zróżnicowaną formę, rysunki techniczne stanowią jedynie część tej grupy rysunków architektonicznych. Sporą część stanowią rysunki prezentujące projekt, ale nie będące wizualizacjami architektury. Oczywiście w tej grupie znajdzie się komplet dokumentacji projektowej. W polu naszych zainteresowań będą głównie te rysunki, które towarzyszą dokumentacji i przyczyniają się do jej tworzenia lub stanowią wypadkową dokumentacji jako wyciąg z danych dokumentacyjnych. Charakterystyczne będzie dla nich pojawienie się zdefiniowanej skali, wymiarowania, zgodności z zasadami geometrii.

5. Wizualizacje architektoniczne (il. 5a–5e). Rysunki przedstawiające projekt i jego cechy, wykonywane celowo dla zaprezentowania formy przestrzennej zaprojektowanej architektury. Zazwyczaj przyjmują formę widoków perspektywicznych, ale nie jest to regułą, mogą to być aksonometrie lub przestrzenne widoki elewacyjne. Istotnym składnikiem tego rodzaju rysunków jest komercyjny charakter i forma oraz cel ich realizacji, związany zawsze z konkretnym zamówieniem czy potrzebą związaną z określonym działaniem weryfikującym, promocyjnym lub handlowym⁶. Rzadziej rysunki te przyjmują formę autorskich zapisów.

6. Prezentacje autonomiczne⁷ (il. 6a–6e). Niekiedy projektowaniu towarzyszą rysunki wykonywane równoległe z pracami projektowymi, komentujące proces projektowy lub akcentujące poszczególne zagadnienia i idee projektowe. Zazwyczaj uzyskują one formę autonomicznych skończonych kompozycji rysunkowych,

⁴ To zagadnienie znajduje szeroki opis i studium w pracy Mariana Fikusa *Przestrzeń w zapisach architekta*, Poznań–Kraków 1999. Nie jest to praca dostatecznie rozpowszechniona. Jej wartość dla problematyki rysunku architektonicznego jest wartością podstawową, autor tworzy w niej pojęcia dla poszczególnych faz rysunku w procesie projektowym, analizy i studia zawarte w niej opierają się na autorskich doświadczeniach projektanta, co dodatkowo stanowi niepodważalny walor tej pozycji, obowiązkowej w bibliotece architekta.

⁵ Mam tu na myśli dążenie do definiowania zazwyczaj osadzone w konkretnej skali czy proporcjach, wykonywanie takich rysunków, które jak najszybciej da się skonkretyzować.

⁶ Należy zwrócić w tym miejscu uwagę na rolę inwestora w procesie powstawania tego typu rysunków. Choć rola ta nie jest istotą problemu, jednak generuje ukierunkowanie rysunków ku pewnym konkretnym potrzebom. Zazwyczaj też muszą one spełnić konkretne zapotrzebowanie stylistyczne i często jest to problemem w ich konstruowaniu. Rysunki te bywają kompromisem pomiędzy projektantem, wykonawcą rysunku i inwestorem. Jest to zagadnienie, które sytuuje się obok projektowania, częściowo niezależne i możliwe do realizacji poza zespołem projektowym.

⁷ Autonomiczny rysunek architektoniczny to pojęcie opisane przez Leszka Malugę w książce *Autonomiczne rysunki architektoniczne*, Wrocław 2006. To obszerne opracowanie problematyki rysunku autonomicznego tłumaczy zarówno jego miejsce i rolę w procesach projektowych, jak i samodzielność ich bytu architektonicznego.

graficznych bądź malarskich. Stanowią one odrębną grupę niezależną od projektu, choć mogły powstać w powiązaniu z pracami projektowymi, a z czasem uzyskują znaczenie symbolu, ikony. Stają się niekiedy nimi rysunki istotne dla pozostałych rodzajów rysunku, które nabrały z czasem znaczenia ikonicznego dla danego projektu.

Po określeniu kryteriów dla rysunku architektonicznego i wyszczególnieniu rodzajów tego rysunku pozostaje nam zapoznać się z przykładami prac rysunkowych ilustrującymi poszczególne zagadnienia. Prezentacja wybranych przykładów będzie miała charakter katalogu rysunków opatrzonego opisem przyporządkowanym poszczególnym rysunkom. Opis wskaże poszczególne cechy istotne z punktu widzenia przynależności rysunku do konkretnego rodzaju.

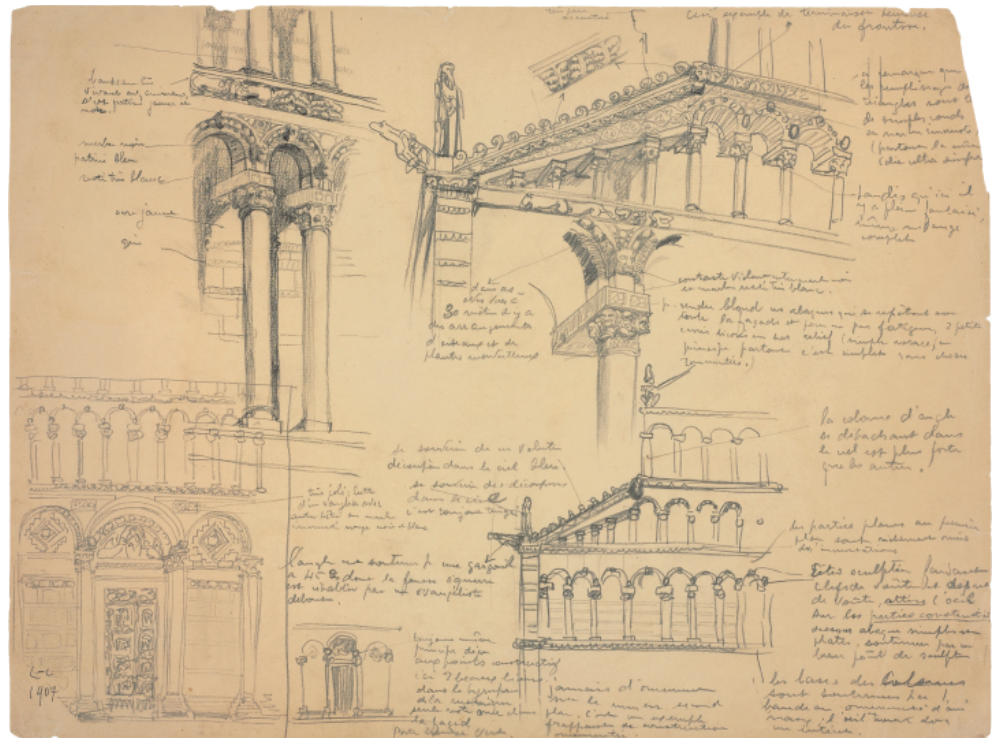
Kluczem wyboru prac do katalogu było zestawienie rysunków znanych twórców architektury i prac wykonanych przez przedstawicieli Warszawskiej Szkoły Rysunku Architektonicznego. Powinna być dla nas czytelna spójność treści i formy tych prac przy jednoczesnej różnorodności stylistycznej. Uderza w tym zestawieniu przywiązanie Szkoły i dawnych jej Mistrzów do tradycyjnych technik, które przez długie lata dominowały i cechowały nasz zespół. Obecnie ulega to zmianom, o których będziemy mogli powiedzieć w innym miejscu i czasie.

1. Rysunki poznawcze i interpretacyjne architektury istniejącej wykonane in situ

1. Cognitive and interpretative drawings of existing architecture, produced on site

1a. Le Corbusier, szkic z podróży po Włoszech, 1907, kredka. Źródło: <https://www.fondationlecorbusier.fr/en/> ©Fondation Le Corbusier

1a. Le Corbusier, a sketch from a trip to Italy, 1907, crayon. Source: <https://www.fondationlecorbusier.fr/en/> ©Fondation Le Corbusier

1a.

Kartka z notatnika zawiera szkice z natury, opatrzone notatkami opisującymi szczegóły stanu istniejącego. W ten sposób powstaje baza informacji dotyczących rozwiązań architektonicznych, poczynając od proporcji poprzez formę do szczegółów detalu.

The page from the notebook contains sketches from life, accompanied by notes describing the details of the existing condition. In this way, a database of information on architectural solutions is created, ranging from proportions through form to the finer details.

Studia detalu z natury pozwalają zgłębić niuansy formy, jej wpływ na pracę architektury i światła. Rysunki tego typu stanowią źródło informacji i wiedzy o historii rozwoju myśli architektonicznej, zarówno w skali detalu, pojedynczego obiektu, jak i założeń urbanistycznych.

1b.

The study of a detail from life allows one to explore the nuances of form and its impact on the work of architecture and light. Drawings of this kind serve as a source of information and knowledge about the history of architectural thought, whether at the level of detail, individual buildings, or urban planning assumptions.

Studia plenerowe nie ograniczają się do badania form architektonicznych, proporcji, detalu etc. Na ich podstawie następuje również naturalne zetknięcie ze stwarzanym przez architekturę nastrojem, duchem miejsca. Studia mogą zatem skupiać się na niematerialnych aspektach przestrzeni architektonicznej, które odbieramy przez barwę, światło i temperaturę.

1c.

Plain air studies are not limited to the examination of architectural forms, proportions, details, etc. On their basis, one naturally comes into contact with the atmosphere, the genius loci, created by the architecture. The studies may therefore focus on the intangible aspects of architectural space that we perceive through colour, light and temperature.

1b. Le Corbusier, szkic z podróży po Włoszech, 1907, kredka, akwarela. Źródło: <https://www.fondationlecorbusier.fr/en/> ©Fondation Le Corbusier
 1b. Le Corbusier, sketch from a trip to Italy, 1907, crayon, watercolour. Source: <https://www.fondationlecorbusier.fr/en/> ©Fondation Le Corbusier

1c. Le Corbusier, szkic z podróży po Włoszech, 1907, kredka, akwarela. Źródło: <https://www.fondationlecorbusier.fr/en/> ©Fondation Le Corbusier
 1c. Le Corbusier, sketch from a trip to Italy, 1907, crayon, watercolour. Source: <https://www.fondationlecorbusier.fr/en/> ©Fondation Le Corbusier

1d.

1d. Jan Szymański, *Praga, Most Karola*, 1959, ołówek.
Praca udostępniona ze zbiorów prywatnych Elżbiety
Szymańskiej

1d. Jan Szymański, *Praga, Most Karola* [Prague,
Charles Bridge], 1959, pencil. A work made
available from the private collection of Elżbieta
Szymańska

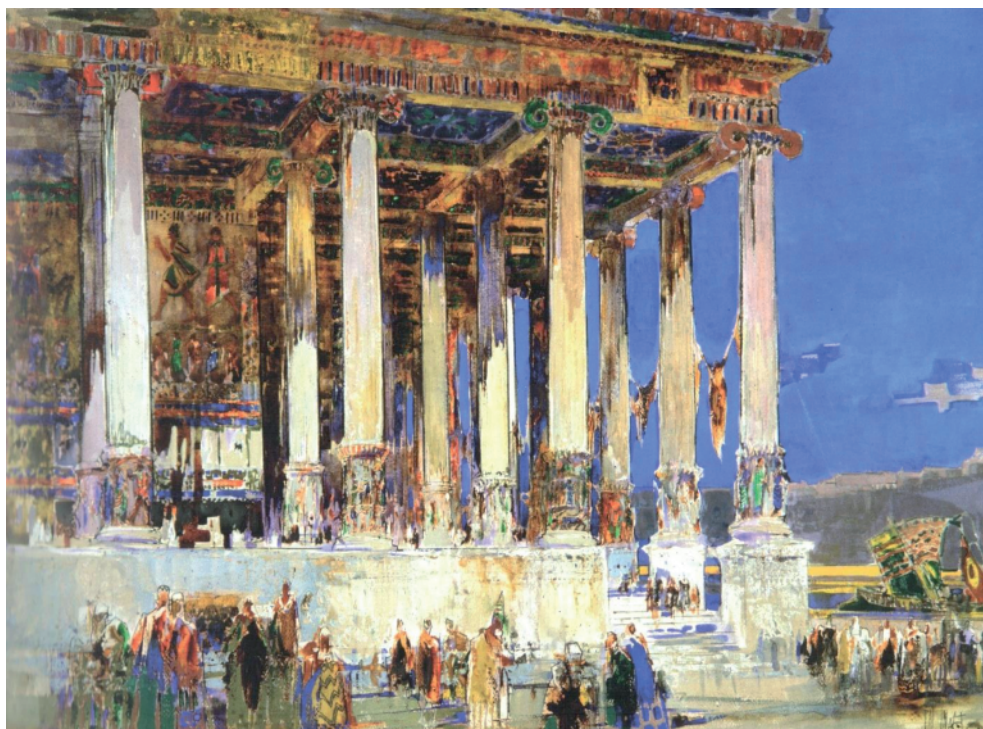

Szkic z natury ukazuje relacje pomiędzy trzema obiektami, operuje planami w perspektywie powietrznej. Rysunek ignoruje poprawność perspektywy linearnej, wyraźnie widać, że autor ponad tę poprawność wynosi smak form architektonicznych i kompozycję obrazu. Finezyjna kreska opisuje wiele szczegółów i przekazuje informacje niedostrzegalne bez wnikliwego studium. Mamy do czynienia z klasycznym przykładem rysunku poznawczo-interpretacyjnego.

This sketch from life depicts the relationships between three objects, using the aerial perspective. The drawing disregards the rules of linear perspective; it is clear that the artist prioritises architectural style and the composition of the image over these rules. The delicate lines capture a wealth of detail and convey information that would go unnoticed without close examination. This is a classic example of a cognitive-interpretative drawing.

2. Interpretacje i fantazje architektoniczne na podstawie szkiców, pamięci form i wyobrażeniowe

2. Architectural interpretations and fantasies based on sketches, memories of forms and the imagination

2a. William Walcot, *Hipotetyczna rekonstrukcja świątyni Diany*, 1923, ołówek, gwasz. Źródło: N. Bingham, *Sto lat rysunku architektonicznego 1900–2000*, Raszyn 2013

2a. William Walcot, *Hypothetical reconstruction of the temple of Diana*, 1923, pencil, gouache. Source: N. Bingham, *100 Years of Architectural Drawing 1900–2000*, Raszyn 2013

Rysunek oparty na studiach architektury antycznej na podstawie rysunków obiektów archeologicznych, wykonanych z natury, zarówno form, detali, jak i zachowanych, odkrytych podczas wykopalisk pozostałych fragmentów malatury. Dzięki merytorycznej analizie pozostałości, wiedzy o architekturze i wyobraźni twórczej powstała wizja świątyni greckiej w pełnej krasie jej pierwotnego wyglądu.

A drawing based on studies of ancient architecture, using sketches of archaeological sites made from life, capturing both the forms and details, as well as the surviving fragments of paintwork uncovered during excavations. Thanks to a substantive analysis of the remains, knowledge of architecture and creative imagination, a vision of the Greek temple in all the splendour of its original appearance was brought to life.

2a.

2b. Henryk Dąbrowski, *Rostów Wielki, zamek*, 1975, kredka, tusz, tempera. Źródło: *Rysunek, grafika, akwarela prof. Henryk Dąbrowski 2014/2015*, Warszawa [b.d.], s. 14, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcjpcglclefindmkaj/https://henrykdabrowski.pl/katalog_hd_a4_edycja_2014_1.pdf

2b. Henryk Dąbrowski, *Rostów Wielki, zamek* [Rostov Veliky, castle], 1975, crayon, ink, tempera. Source: *Rysunek, grafika, akwarela prof. Henryk Dąbrowski 2014/2015* [Drawing, graphic art, watercolour Prof. Henryk Dąbrowski 2014/2015], Warsaw [n.d.], p. 14, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcjpcglclefindmkaj/https://henrykdabrowski.pl/katalog_hd_a4_edycja_2014_1.pdf

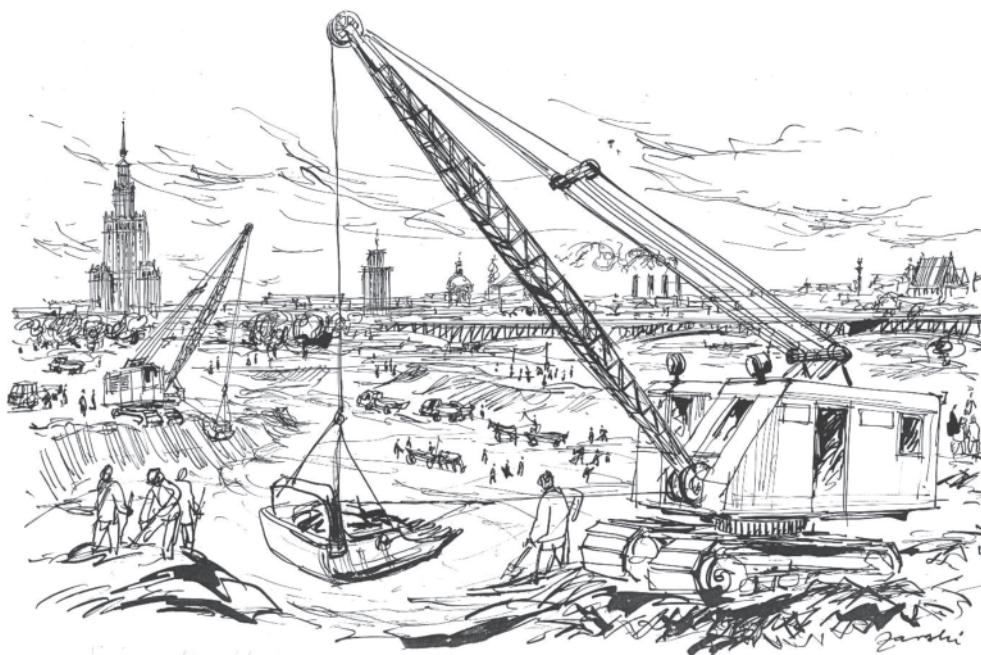
Na podstawie szkiców i rysunków studialnych z natury oraz dostępnej literatury i rysunków historycznych została wykonana seria rysunków rekonstrukcyjnych. Są to w zasadzie wizje architektoniczne wyglądu historycznego niezachowanych obecnie w pełni zespołów zabudowy.

A series of reconstructive drawings was produced on the basis of sketches and study drawings made from life, as well as available literature and historical drawings. These are essentially architectural reconstructions of the appearance of historic building complexes that are no longer fully preserved today.

2b.

2c.

2c. Karol Żarski, *Warszawa w budowie*, 1960(?), tusz, pióro. Praca udostępniona ze zbiorów prywatnych
 2c. Karol Żarski, *Warszawa w budowie* [Warsaw under construction], 1960 (?), ink, pen. Work made available from a private collection

W latach 50.–60. XX stulecia powstał szereg ilustracji do gazety „Życie Warszawy”, ukazujących postępy w odbudowie stolicy. Były to przeważnie szkice wykonywane w pracowni na podstawie wcześniejszych notatek z ulicy. W zamieszczonym rysunku widzimy kreację widoków z kilkoma motywami, które w przestrzeni rzeczywistej nie mogłyby w ten sposób zostać ujęte ze względu na inną ich topografię. Przyjęta forma przekazu pozwala jednak na dowolność w ukazaniu ich wzajemnej relacji w przestrzeni.

In the 1950s and 1960s, a series of illustrations was produced for the newspaper “Życie Warszawy”, depicting the progress of the capital’s reconstruction. These were mostly sketches made in a studio based on earlier notes taken on the streets. In the drawing shown, we see views featuring several motifs which, in reality, could not be captured in this way due to their different topography. However, the chosen form of presentation allows for flexibility in depicting their spatial relationship.

2d.

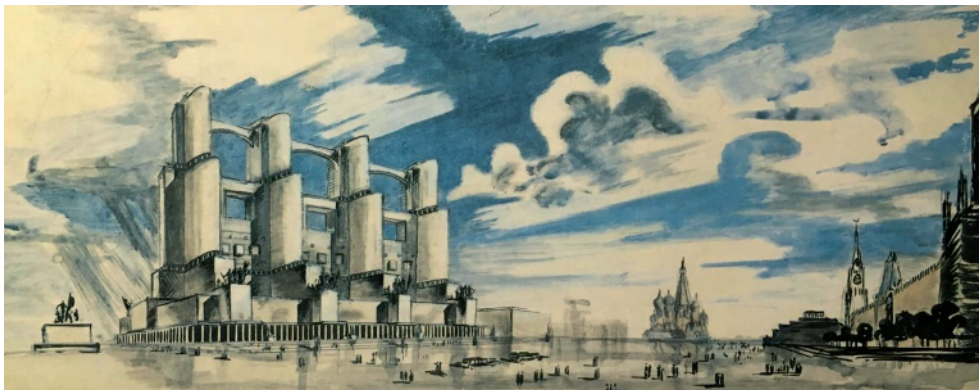
2d. Konrad Kucza-Kuczyński, *Kamieniec Podolski, twierdza*, 1991(?), pisaki. W zbiorach Pracowni Rysunku, Malarstwa i Rzeźby w Zakładzie Dziedzictwa Architektonicznego i Sztuki na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej
 2d. Konrad Kucza-Kuczyński, *Kamieniec Podolski, twierdza* [Kamianets-Podilskyi, fortress], 1991(?), felt-tip pens. In the collection of the Drawing, Painting and Sculpture Studio at the Department of Architectural Heritage and Art of the Faculty of Architecture of the Warsaw University of Technology

Na podstawie szkiców i notatek z podróży powstać mogą cykle studyjno-interpretacyjne, zapisujące przechowane w pamięci najistotniejsze cechy, które pozostawiły ślady w pamięci. Rysunek ten ma postać zaawansowanej fantazji, wykreowanej na podstawie realnego, ale świadomie odrealnionego, niemal metafizycznego widoku zamczyska w Kamieńcu Podolskim. Rysunek nosi znamiona uwznioślonego zapisu wartości historycznych niesionych przez narysowany temat.

Sketches and travel notes can serve as the basis for a series of studies and interpretations, capturing the most significant features that have left a lasting impression on the memory. This drawing takes the form of an elaborate fantasy, created on the basis of a real, but deliberately detached from reality, almost metaphysical, view of the castle in Kamianets-Podilskyi. The drawing bears the hallmarks of an elevated depiction of the historical values embodied by the subject matter.

2e.

Praca konkursowa, która ilustruje ideę projektową. Zapis wizji projektowej nosi wyraźne znamiona fantazji, odrealnionej, niemal boskiej wizji formy nowej władzy ludowej, stojącej naprzeciwko Kremla i w kontrze do dotychczasowego porządku odchodzącego w niebyt i niepamięć.

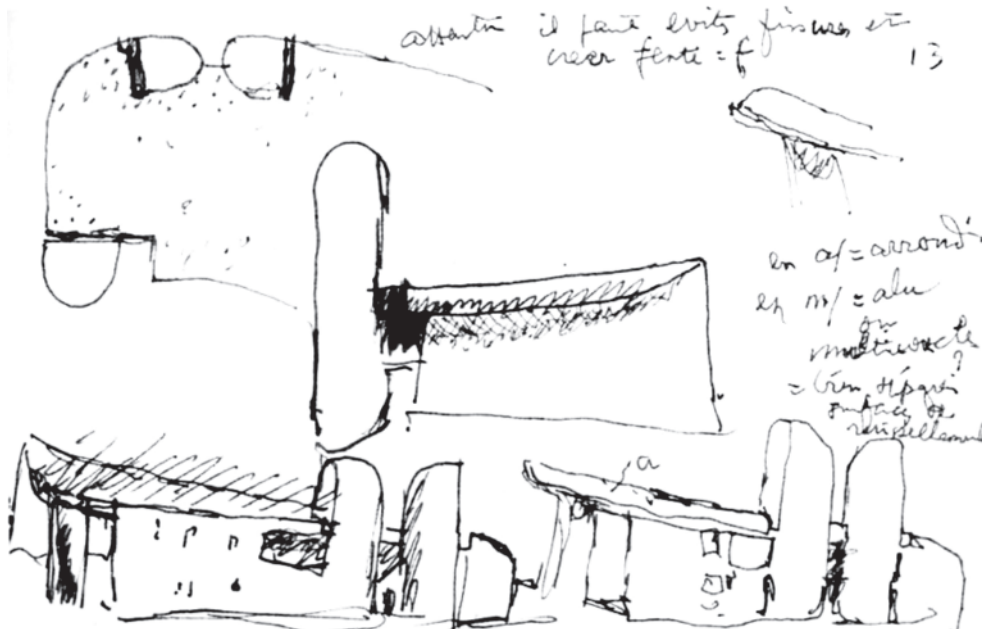
An entry in a competition that illustrates the design concept. The recording of the design vision bears the clear hallmarks of a fantastical, otherworldly, almost divine vision of the form of a new people's government, standing opposite the Kremlin and in opposition to the existing order, which is fading into oblivion.

2e. Aleksander i Wiktor Wiesieninowie, *Siedziba Ludowego Komisariatu Przemysłu Ciężkiego*, 1930, tusz, akwarela, kredka. Źródło: K. Krasnyanskaya, A. Semenov, *Soviet Design: From Constructivism to Modernism 1920–1980*, Zürich 2020

2e. Alexander and Viktor Vesenin, *Headquarters of the People's Commissariat for Heavy Industry*, 1930, ink, watercolour, crayon. Source: K. Krasnyanskaya, A. Semenov, *Soviet Design: From Constructivism to Modernism 1920–1980*, Zürich 2020

3. Szkice idei projektowej i szkice podczas projektowania

3. Design concept sketches and sketches during design

3a. Le Corbusier, szkice w notatniku do Kaplicy w Ronchamp, 1950–1951, tusz, pióro. Źródło: T. Fernández, *La importancia de el Croquis en la Arquitectura*, <https://www.cosasdearquitectos.com/2014/03/la-importancia-de-el-croquis-en-la-arquitectura/>

3a. Le Corbusier, sketches in a notebook for the Chapel in Ronchamp, 1950–1951, ink, pen. Source: T. Fernández, *La importancia de el Croquis en la Arquitectura*, <https://www.cosasdearquitectos.com/2014/03/la-importancia-de-el-croquis-en-la-arquitectura/>

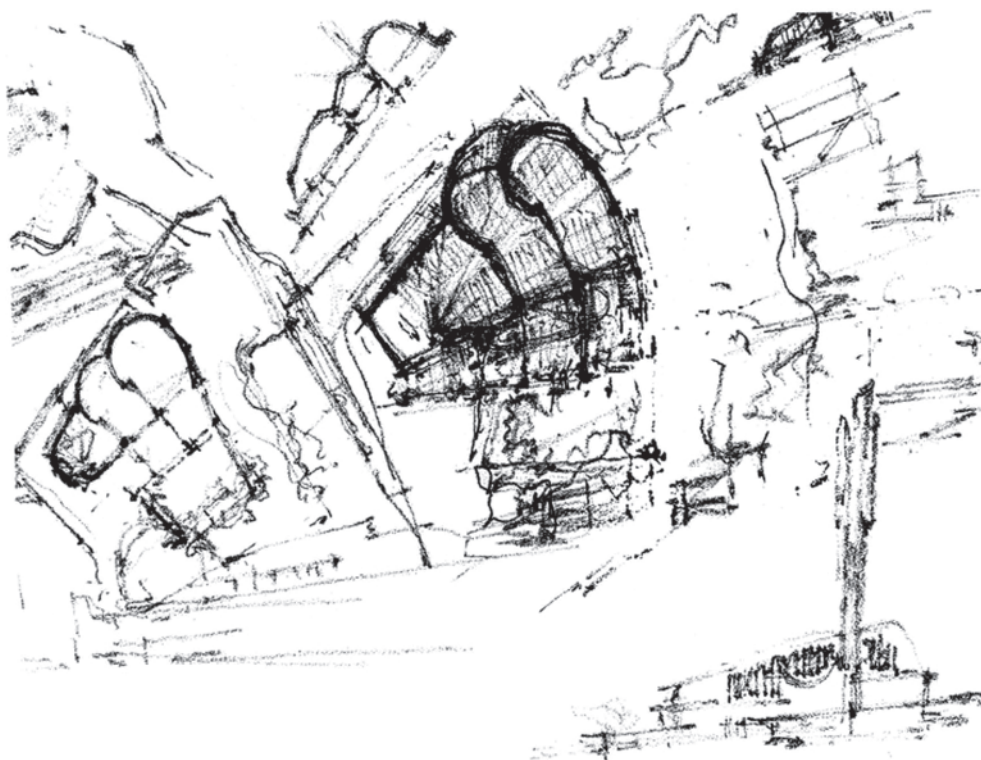
3a.

Rysunki charakterystyczne dla etapu rozwijania idei projektowej, tzw. szkice załączkowe (za: M. Fikus, *Przestrzeń w zapisach architekta*, Poznań–Kraków 1999). Dość powszechnie używane przez architektów szkicowniki, w których powstają rysunki, notatki, szkice koncepcji i rysunki na budowie. Wszystkie zapisy zdarzeń sprawiają, że szkicowniki te stają się specyficzną formą pamiętnika zdarzeń. Można w nich znaleźć wszystko.

Drawings typical of the design concept development stage, known as preliminary sketches (behind: M. Fikus, *Przestrzeń w zapisach architekta* [Space in an architect's records] Poznań–Kraków 1999). Sketchbooks, which are quite commonly used by architects to produce drawings, notes, conceptual sketches and on-site drawings. All these records of events make these sketchbooks a unique form of a diary of events. You can find anything there.

3b. Alvar Aalto, szkice do projektu kościoła we Vuoksenniska (?), kredka. Źródło: P. Harwood, *Examining line as a heuristic device in the design ethos of Alvar Aalto*, "WIT Transactions on The Built Environment", t. 86, 2006, <https://www.witpress.com/elibrary/wit-transactions-on-the-built-environment/86/16339>

3b. Alvar Aalto, sketches for the design of the church in Vuoksenniska (?), crayon. Source: P. Harwood, *Examining line as a heuristic device in the design ethos of Alvar Aalto*, "WIT Transactions on The Built Environment", vol. 86, 2006, <https://www.witpress.com/elibrary/wit-transactions-on-the-built-environment/86/16339>

3b.

Przykład szkicowania na dość zaawansowanym etapie rozwijania koncepcji, obok rzutów pojawiają się równolegle rysunki widoków zewnętrznych. Te szkice są wyjątkowo charakterystyczne dla sposobu rozumowania i tworzenia dzieła projektowego, kiedy to architekt równolegle rozważa funkcję wewnętrzną i wygląd zewnętrzny obiektu konfrontując oba obszary i kontrolując jednocześnie konsekwencje częściowych decyzji na poszczególnych rysunkach.

An example of sketching at a fairly advanced stage of concept development, where drawings of exterior views appear alongside the floor plans. These sketches are particularly characteristic of the way in which a design is conceived and developed, as the architect simultaneously considers the building's internal function and external appearance, comparing the two aspects while monitoring the implications of individual decisions in each drawing.

3c. David Chipperfield, The Hepworth Wakefield, 2004, pióro, tusz. Źródło: F. Serrazanetti, M. Schubert, *La mano dell'architetto*, Milano 2009, s. 80

3c. David Chipperfield, The Hepworth Wakefield, 2004, pen, ink. Source: F. Serrazanetti, M. Schubert, *La mano dell'architetto*, Milano 2009, p. 80

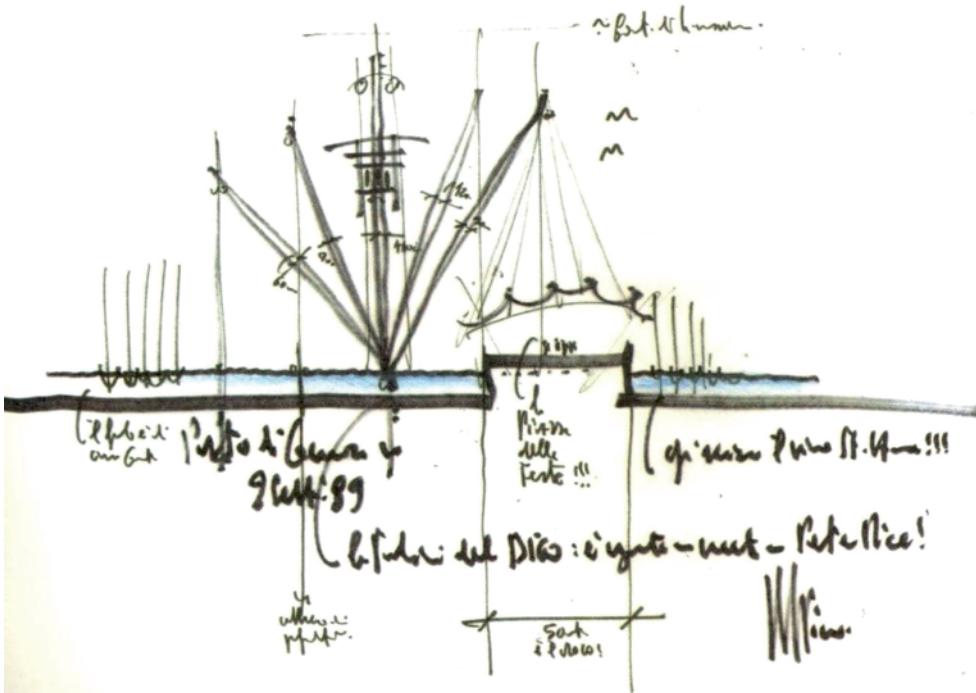

3c.

Szkic ideowy na dalszym etapie projektowania pomaga w odnajdywaniu konsekwencji rozwiązań projektowych, wskazuje główne cechy koncepcji dla ich podkreślenia i wydobywania w kolejnych fazach projektowania.

In the later stages of design, a conceptual sketch helps to identify the implications of design solutions and highlights the key features of the concept so that these can be emphasised and brought to the fore in subsequent design stages.

3d.

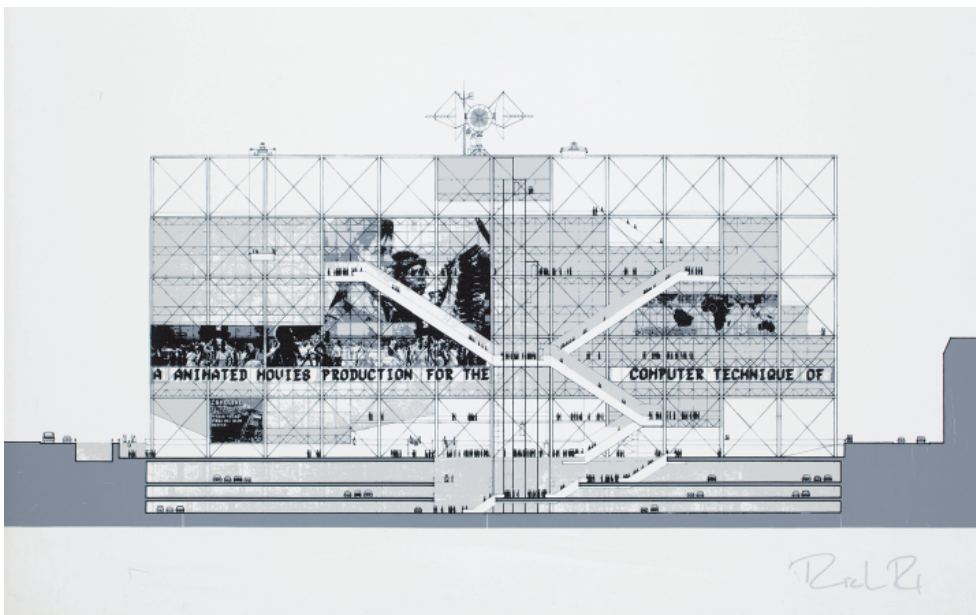
3d. Renzo Piano, *Bigo di Genova, Piazza delle Feste*, 1989, pisak, ołówek, kredka. Źródło: F. Serrazanetti, M. Schubert, *La mano dell'architetto*, Milano 2009, s. 80
 3d. Renzo Piano, *Bigo di Genova, Piazza delle Feste*, 1989, felt-tip pen, pencil, crayon. Source: F. Serrazanetti, M. Schubert, *La mano dell'architetto*, Milano 2009, p. 80

Często rysunek architekta powstaje niespodziewanie, jest wykonany akurat tym, co jest pod ręką, szczególnie w toku zaawansowanego projektu, kiedy zapadają decyzje. Każdy szkic niesie ze sobą szereg informacji cennych dla dalszego przebiegu procesu projektowego.

An architect's sketch is often created unexpectedly, using whatever is to hand, particularly during the later stages of a design when decisions are being made. Each sketch contains a wealth of information that is valuable for the rest of the design process.

4. Rysunki projektowe

4. Design drawings

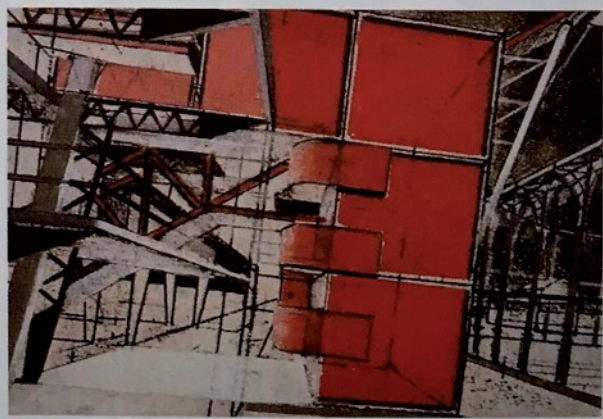
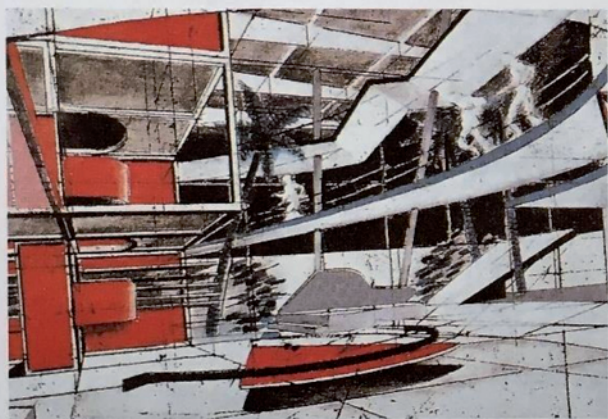
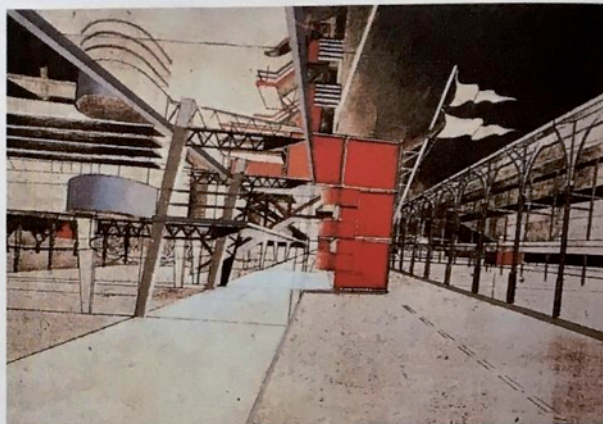
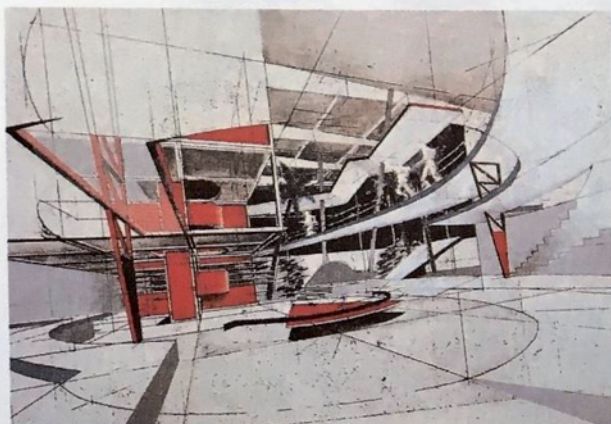
4a. Renzo Piano, Richard Rogers, projekt Centrum Pompidou w Paryżu (?), tusz. Źródło: <https://create78d4.myportfolio.com/richard-rogers>
 4a. Renzo Piano, Richard Rogers, design for the Pompidou Centre in Paris (?), ink. Source: <https://create78d4.myportfolio.com/richard-rogers>

4a.

Rysunki obrazujące projekt mogą być przeznaczone dla prezentacji zagadnień technicznych, ale również dla przedstawienia równoległego idei i technologii. Temu służy zapewne prezentowany rysunek przekrojowy, gdzie informacje z obszaru techniki przeplatają się z przekazem ideowym dzieła architektonicznego.

Drawings illustrating a design may be intended to present technical issues, but also to present ideas and technologies in parallel. This is presumably the purpose of the cross-section drawing shown here, where technical information is interwoven with the conceptual message of the architectural work.

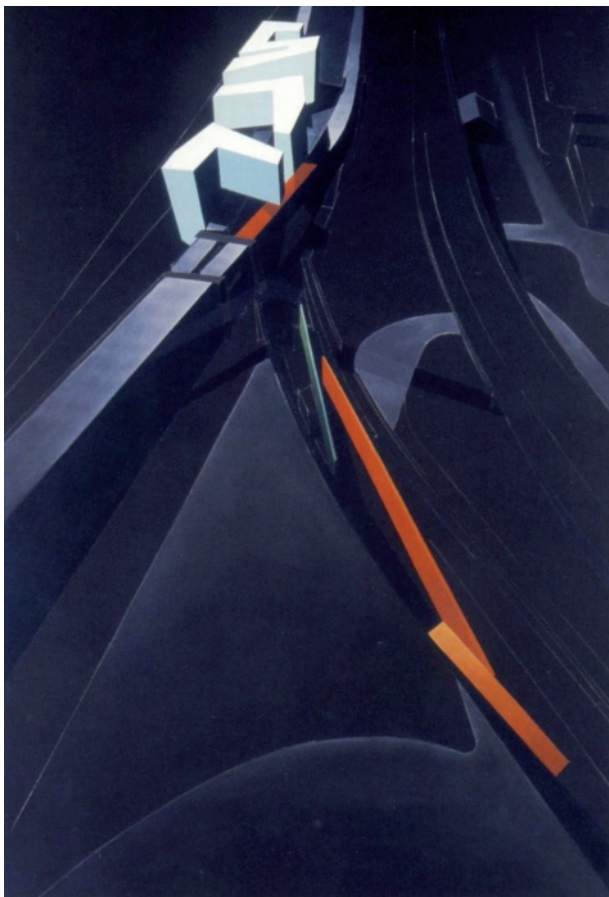
4b.

4b. Bernard Tschumi, widoki parku La Villette, techn. własna. M. Barzilay, C. Hayward, *L'invention Du Parc: Parc De La Villette, Paris Concours International – International Competition 1982–1983*, Torino 2020
4b. Bernard Tschumi, views of the La Villette Park, own technique. M. Barzilay, C. Hayward, *L'invention Du Parc: Parc De La Villette, Paris Concours International – International Competition 1982–1983*, Torino 2020

Ciekawy zestaw rysunków prezentacyjnych, ukazujących zbliżanie do obiektów, wprowadzających wrażenie przemieszczania się, ruchu. Forma zapisu niezobowiązującego pokazuje ideę projektu przy jednoczesnym konkretnym przekazie skali i proporcji form architektonicznych.

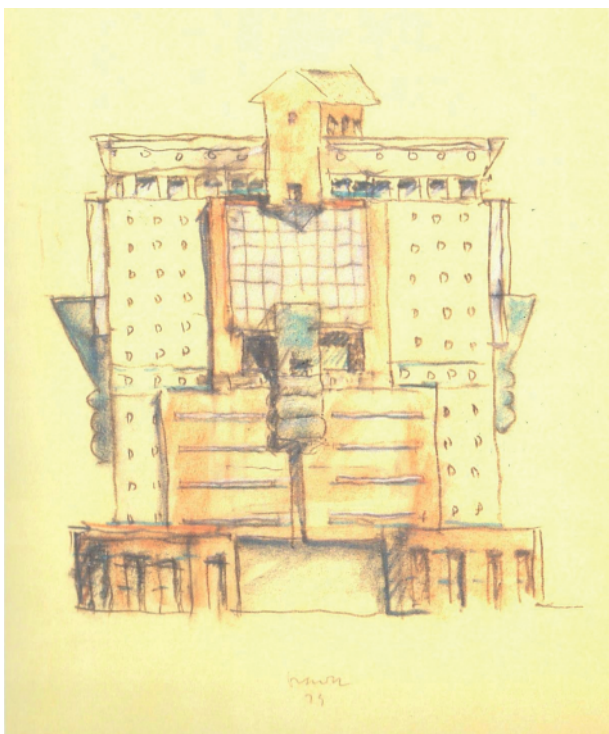
An interesting set of presentational drawings depicting the approach to buildings, creating a sense of movement and motion. The form of non-binding recording shows the concept of the design while clearly conveying the scale and proportions of the architectural forms.

4c.

Ideę projektu można zaprezentować w sposób niekonkretny, a jednak ukazujący główne cechy koncepcji. Jednocześnie można wykorzystać techniki graficzne z pozoru dające poczucie konkretności przy zachowaniu dystansu do formy. Praca taka możliwa jest dopiero na podstawie gotowego projektu.

The idea behind the design can be presented in a non-concrete way, while still highlighting the key features of the concept. At the same time, one can use graphic techniques that appear to convey a sense of concreteness, while maintaining a certain distance from the form. Such work can only be carried out on the basis of a finished design.

4d.

Projektowe poszukiwania formy elewacji mogą skłaniać się również ku formie barwnych pozaskalowych zabaw formami. Powstające na podstawie zaawansowanego projektu studia barwne pozwalają dopracować konkretne rozwiązania przestrzenne i materiałowe.

Design explorations of façade forms may also lean towards colourful, non-scaled play with forms. The colour studies, created on the basis of an advanced design, enable specific spatial and material solutions to be refined.

4c. Zaha Hadid, *Osiedle Spittelau* (?), tech. własna.
Źródło: F. Serrazanetti, M. Schubert, *La mano dell'architetto*, Milano 2009, s. 130

4c. Zaha Hadid, *Spittelau housing estate* (?), own technique. Source: F. Serrazanetti, M. Schubert, *La mano dell'architetto*, Milano 2009, p. 130

4d. Michael Graves, szkic elewacji (?), kredki pastelowe. Źródło: N. Bingham, *Sto lat rysunku architektonicznego*, 1900–2000, Raszyn 2013, s. 253

4d. Michael Graves, sketch of a façade (?), pastel crayons. Source: N. Bingham, *100 Years of Architectural Drawing*, 1900–2000, Raszyn 2013, p. 253

5. Wizualizacje architektoniczne

5. Architectural visualisations

5a. Edwin Lutyens, rysunek perspektywiczny budynku przy Pall Mall 68 w Londynie, 1928, ołówek, akwarela. Źródło: N. Bingham, *Sto lat rysunku architektonicznego, 1900–2000*, Raszyn 2013, s. 92
 5a. Edwin Lutyens, perspective drawing of the building at 68 Pall Mall, London, 1928, pencil, watercolour. Source: N. Bingham, *100 Years of Architectural Drawing, 1900–2000*, Raszyn 2013, p. 92

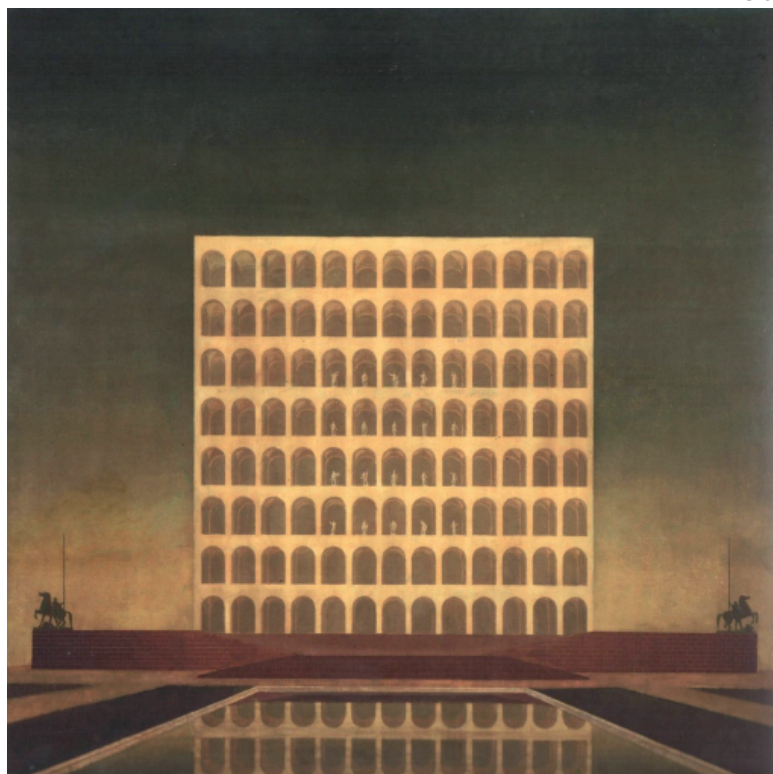
5a.

Klasyczna wizualizacja, dawniej nazywana perspektywą do projektu. Rysunek prezentujący zamierzenia projektowe inwestorowi, wykorzystywany do reklamy, pozyskiwania środków na budowę etc. Zadanie tego typu rysunków jest czysto użyteczne, ma służyć powodzeniu inwestycji, prace muszą być estetyczne i odpowiadać gustom grupy odbiorców, do których są skierowane.

A classic visualisation, formerly known as a perspective for a design. A drawing presenting the design plans to the client, used for advertising, fundraising for the construction, etc. The purpose of this type of drawings is purely utilitarian; it is intended to ensure the success of the project, so the work must be aesthetically pleasing and appeal to the tastes of the target audience.

5b. Ernesto la Padula, *Palazzo della Civiltà Italiana*, Rzym, 1939, tempera na desce. Źródło: N. Bingham, *Sto lat rysunku architektonicznego, 1900–2000*, Raszyn 2013, s. 144

5b. Ernesto la Padula, *Palazzo della Civiltà Italiana*, Rome, 1939, tempera on a board. Source: N. Bingham, *100 Years of Architectural Drawing, 1900–2000*, Raszyn 2013, p. 144

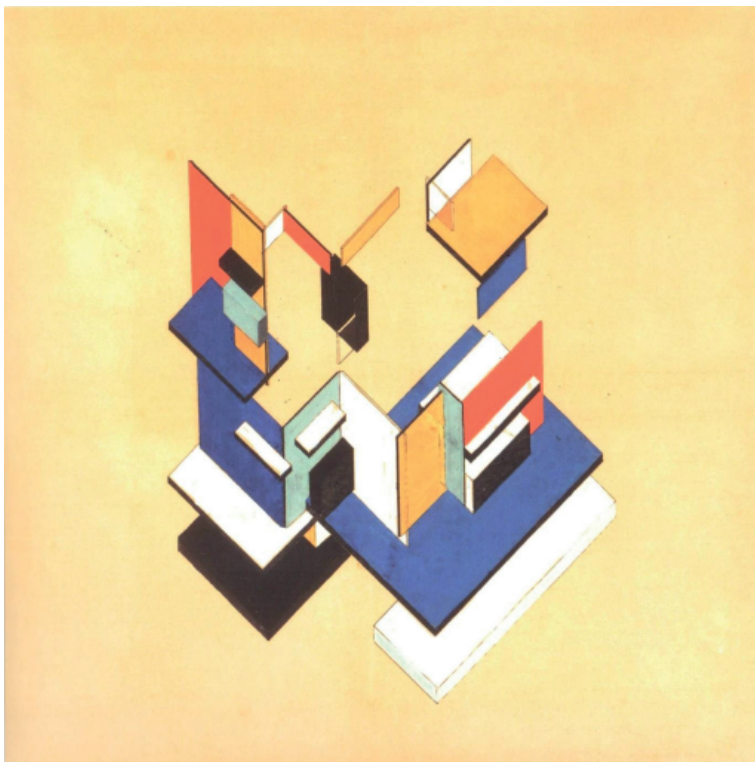

5b.

Wizualizacja interpretowana stanowi ciekawy przykład rysunku prezentacyjnego, skupionego na efekcie nastroju i skali obiektu, pomijając poprawność i dosłowność przestrzennego zapisu perspektywicznego. Centralna kompozycja i płaski widok elewacji podkreślają monumentalność budowli, wynosząc je ponad inne walory. Strona komercyjna ustępuje idei.

This interpretative visualisation is an interesting example of a presentation drawing that focuses on conveying the atmosphere and scale of the building, while disregarding the accuracy and literalness of the spatial perspective. The central composition and the flat appearance of the façade emphasise the building's monumental character, setting it apart from other features. The commercial aspect gives way to the concept.

5c.

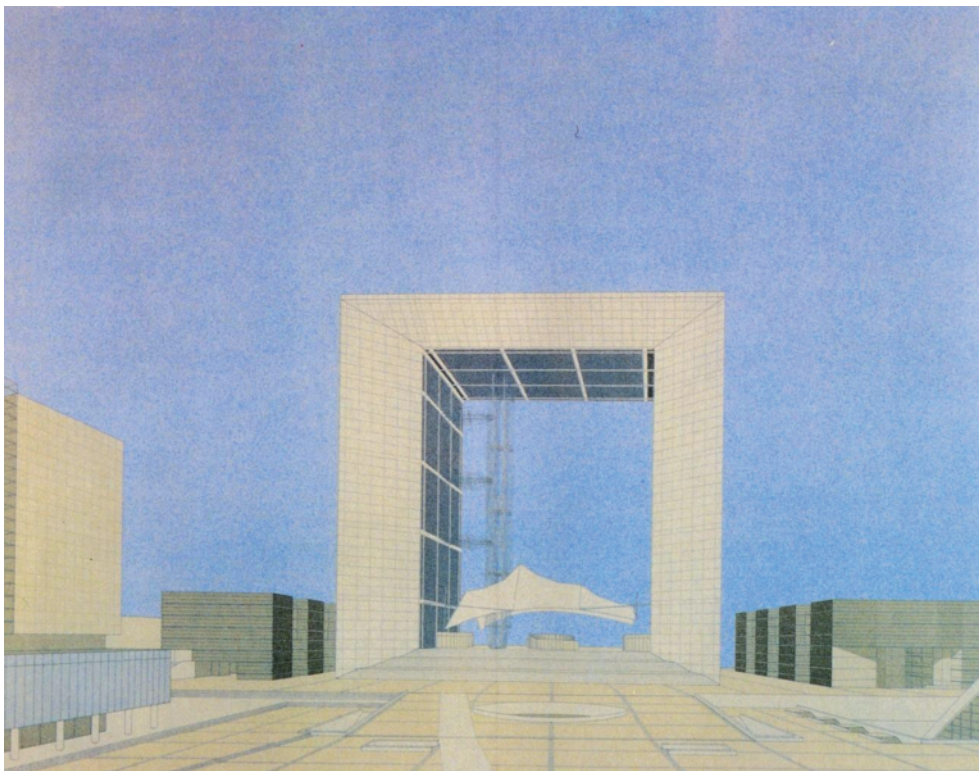

5c. Theo Van Doesburg, kontra-konstrukcja, projekt domu prywatnego, aksonometria, 1923, tusz gwasz. Źródło: N. Bingham, *Sto lat rysunku architektonicznego, 1900–2000*, Raszyn 2013, s. 144
 5c. Theo Van Doesburg, counter-construction, design of a private house, axonometry, 1923, ink, gouache. Source: N. Bingham, *100 Years of Architectural Drawing, 1900–2000*, Raszyn 2013, p. 144

Równocześnie z prezentacjami perspektywicznymi funkcjonuje inne ujęcie. Modernizm wprowadził widoki aksonometryczne jako obiektywne prezentacje widoków, nie fałszujące obrazu skrótem perspektywicznym. Tego typu prezentacja wymaga jednak widza odpowiednio przygotowanego, wykształconego. Nie jest to popularna forma wizualizacyjna.

Alongside these forward-looking presentations, there is another approach. Modernism introduced axonometric views as objective presentations of views that do not distort the image with a perspective shortening. However, this kind of presentation requires a viewer who is properly prepared and educated. It is not a popular visualisation form.

5d.

5d. Johan Otto, *Łuk na osi Défense w Paryżu*, 2000, tech. własna. Źródło: *La Grande Arche. Tête Défense*, Tourbes 2004
 5d. Johan Otto, *Arch on the axis of La Défense in Paris*, 2000, author's technique. Source: *La Grande Arche. Tête Défense*, Tourbes 2004

Prezentacje architektoniczne oscylują pomiędzy realizmem a jego interpretacją: trudno wyważyć, który kierunek dominuje. Może się okazać, że zawsze decydować będzie strona wymagań komercyjnych. Inne założenia będą decydować o wizualizacjach obiektów użyteczności publicznej, inne zostaną przyjęte dla prac dla inwestorów prywatnych, jeszcze inne dla deweloperów.

Architectural presentations oscillate between realism and its interpretation: it is difficult to say which aspect predominates. It may turn out that commercial considerations are always the deciding factor. Some guidelines apply to the design of public buildings, others apply to designs commissioned by private clients, and yet others to those commissioned by property developers.

5e.

5e. Adam Sufliński, Perspektywa do koncepcji projektowej Rezydencji Opera przy parku Saskim w Warszawie, 2004, ołówek, akwarela. Praca udostępniona ze zbiorów prywatnych

5e. Adam Sufliński, Perspective drawing for the design concept of the Opera Residence near the Saski Park in Warsaw, 2004, pencil, watercolour. Work made available from a private collection

Poszukiwanie formy prezentacji nie ma określonych granic. Możemy operować różnymi technikami. Wiele zależy od samej koncepcji architektury i jej projektanta, który może wprowadzić nietypowe techniki prezentacyjne. Wydaje się, iż najważniejsze jest, by nie traktować wizualizacji jako dosłownego zapisu projektu. Czasem wizualizacja może przybrać formę widoku, opowiadającego nie tyle o obiekcie, co raczej o genius loci lokalizacji.

There are no set limits to the search for a presentation form. We can use a variety of techniques. Much depends on the architectural concept itself and its designer, who may employ unconventional presentation techniques. It seems that the most important thing is not to treat visualisations as a literal recording of the design. Sometimes a visualisation can take the form of a view that tells not so much about the building itself as about the site's genius loci.

6. Prezentacje autonomiczne

6. Standalone presentations

6a. Adam Sufliński, Pomnik Bitwy Warszawskiej 1920 roku w Ossowie, 1992, kredka, akwarela. Praca udostępniona ze zbiorów prywatnych

6a. Adam Sufliński, Pomnik Bitwy Warszawskiej 1920 roku w Ossowie [Monument to the Battle of Warsaw of 1920 in Ossów], 1992, crayon, watercolour. Work made available from a private collection

6a.

Szkic akwarelowy in situ może zyskać status autonomicznego dzięki podejmowanemu tematowi, dotknięciu wartości historycznej tematu, miejsca, genius loci.

A watercolour sketch made on site can take on a life of its own thanks to the subject matter it depicts, its connection to the historical importance of the subject and the location, and the genius loci.

6b.

Rysunek prezentujący architekturę z czasem może stać się symbolem epoki, mistrzostwa, geniuszu, zyskuje cechy ikony, staje się dziełem autonomicznym.

Over time, a drawing depicting architecture can come to symbolise an era, mastery or genius; it takes on the qualities of an icon and becomes a work in its own right.

Rysunek prezentujący projekt może być formułowany w taki sposób, aby wszystkimi elementami kompozycji opowiadał o projekcie. Konsekwencją jest projekt, dzięki któremu wszystkie szkice i rysunki poświęcone celowi, jakim jest zrealizowanie architektury, z czasem zdają się żyć własnym autonomicznym życiem.

A drawing illustrating a design can be composed in such a way that every element of the composition tells the story of the design. The result is a design in which all the sketches and drawings intended to implement the architecture eventually seem to take on a life of their own.

6b. Eugeniusz Szparkowski, perspektywa do projektu konkursowego Świątyni Opatrzności autorstwa Bohdana Pniewskiego, 1936, akwarela. W zbiorach Pracowni Rysunku, Malarstwa i Rzeźby w Zakładzie Dziedzictwa Architektonicznego i Sztuki na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej
6b. Eugeniusz Szparkowski, perspective drawing for Bohdan Pniewski's competition entry for the Temple of Providence, 1936, watercolour. In the collection of the Drawing, Painting and Sculpture Studio at the Department of Architectural Heritage and Art of the Faculty of Architecture of the Warsaw University of Technology

6c.

6c. Frank Lloyd Wright, *Dom nad wodospadem* (?), kredka, tusz, lawowany. Źródło: A. Tagliari, W. Florio, *Frank Lloyd Wright: desenhos para uma arquitetura visionária*, „Educação Gráfica”, 2015, T. 19, nr 01, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcjpcgldefindmkaj/https://www.educacaografica.inf.br/wp-content/uploads/2015/06/017_FRANK-LLOYD-WRIGHT_212_230.pdf

6c. Frank Lloyd Wright, *Fallingwater* (?), crayon, ink, washed. Source: A. Tagliari, W. Florio, *Frank Lloyd Wright: desenhos para uma arquitetura visionária*, Educação Gráfica, 2015, vol. 19, no. 01, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcjpcgldefindmkaj/https://www.educacaografica.inf.br/wp-content/uploads/2015/06/017_FRANK-LLOYD-WRIGHT_212_230.pdf

6d. Giangiacomo Dardia, *Studium do projektu wieży*, 2008, kredki pastelowe, tusz, pióro, tempera. Źródło: F. Serrazanetti, M. Schubert, *La mano dell'architetto*, Milano 2009, s. 105

6d. Giangiacomo Dardia, *A study for a tower design*, 2008, pastel crayons, ink, pen, tempera. Source: F. Serrazanetti, M. Schubert, *La mano dell'architetto*, Milano 2009, p. 105

6d.

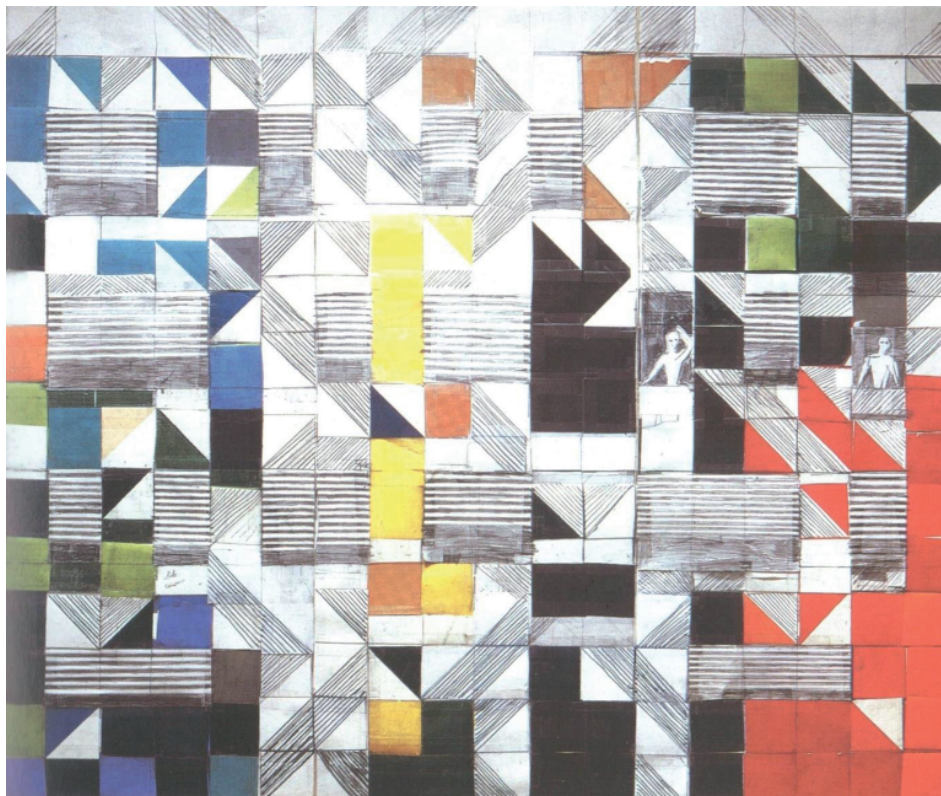
Impresje – czy też wizje przestrzenne, zapisywane w formie uporządkowanej, stają się niejako samoczynnie autonomicznymi dziełami graficznymi.

Impressions – or spatial visions, recorded in an organised form – become on their own, as it were, standalone graphic works.

6e. Gio Ponti, *Dom towarowy Shui-Hing, Hongkong, studium fasady*, 1976, ołówek, tusz flamastry. Źródło: N. Bingham, *Sto lat rysunku architektonicznego, 1900–2000*, Raszyn 2013, s. 241

6e. Gio Ponti, *Shui-Hing department store, Hong Kong, façade study*, 1976, pencil, ink, felt-tip pens. Source: N. Bingham, *100 Years of Architectural Drawing, 1900–2000*, Raszyn 2013, p. 241

6e.

Ta rysowanko-wycinanka powstała w trakcie studiowania kompozycji fasady. Jej oryginalność w znaczeniu niepowtarzalności i ideału kompozycyjnego pozwala jej stać się samodzielnym dziełem sztuki.

This sketch and cut-out was created while studying the composition of the façade. Its originality, in the sense of its uniqueness and compositional perfection, allows it to become a standalone work of art.

A Proposal to Systematise the Issues Surrounding the Definition of Architectural Drawing

Abstract

The article proposes a solution to the problem of defining and classifying architectural drawing in the context of defining architecture as the art of shaping space. The function of architectural drawing understood in this way focuses on the systematic and methodical depiction of spatial phenomena relating to existing or planned reality. Regardless of its formal structure, it should serve as a description of the architecture, its analysis or interpretation, or should prepare for its creation. The author therefore classifies as architectural drawing all graphic studies and experiments – ranging from exploratory analyses and realistic interpretations to transformations leading to abstract graphic and painterly analyses. The criteria used to distinguish architectural drawings from other graphic activities are the criteria of purposefulness, the creation of order, planned action and thematic criteria. The author provides examples of drawings that cover various fields of drawing art that meet all the criteria at the same time. These include exploratory and interpretative drawings of existing architecture produced on site, architectural interpretations and fantasies, sketches of design ideas and design process sketches, design drawings, architectural visualisations, and standalone presentations, sometimes produced in parallel with design work, commenting on the design process or highlighting specific design issues and ideas.

Keywords architecture | architectural drawing | drawing analysis | architectural and urban design

The question of how to define an architectural drawing should be considered in the context of defining architecture. Architecture is often defined in various ways; after all, it is a discipline with an exceptionally broad scope and influence. Often referred to as the ‘queen of the arts,’ it brings together both artistic and engineering disciplines, draws on research findings in the fields of psychology, sociology, neurobiology and other research fields, and does not shy away from philosophy, literature and history. In the following discussion, I will refer to the definition of architecture given in the *Wielka Encyklopedia PWN*, which describes it as follows: ‘the art of creating order in the environment in order to adapt it to meet people’s diverse (...) needs through the planned transformation of the natural environment and the creation of forms and the demarcation of spaces for various purposes.’¹ Viewing architecture as the art of shaping space, I will attempt to systematise the criteria for defining architectural drawing as a corollary of this synthetic definition of architecture.

Any attempt to define architectural drawing should therefore focus on issues relating to three-dimensional space. In practice, architectural drawing is understood as a record aimed at identifying design and spatial solutions. In accordance with the definition of architecture, these solutions should simultaneously retain the definitive characteristics of order and planned action, as well as changing the environment.

Next, in order to define architectural design, I suggest setting out the criteria for its classification, focusing first and foremost on the architect’s objective. All the measures and activities that lead to architectural creation, resulting in the

¹ *Wielka Encyklopedia PWN*, vol. 2, ‘architecture’ entry, Warszawa 2001, p. 243.

construction of buildings, should then be listed. In this context, the preservation of order and the planned nature of actions taken, as outlined in the definition of architecture, take on significant characteristics.

In seeking to define what a drawing is as an architect's creation, I would also examine its function, which focuses on the orderly and planned depiction of spatial phenomena relating to reality, both the existing reality and the one being designed. I would not restrict the formula of the recording. I would find room here for both realistic depictions and abstract works, as well as everything in between. As mentioned earlier, the key to classification would always be the purpose for which the drawing is created. I do not think it would necessarily always have to be directly linked to the implementation of architecture. However, a purposeful drawing should at the very least serve as a description, analysis or interpretation of architecture, or prepare the way for its creation. I would classify as architectural drawing all graphic studies and experiments, ranging from exploratory analyses and realistic interpretations to transformations leading to abstract graphic and painterly analyses. I would also highlight all purposeful drawing practices that treat real space and the phenomena occurring within it, the relationships between objects, and imagined space as the subject and essence of reflections which ultimately lead, either directly or indirectly, to the creation of architecture.

This brief overview of the understanding of architectural drawing should be sufficient to formulate criteria for distinguishing architectural drawing from many other graphic activities. In view of the above considerations, I propose that a drawing be assessed by classifying it according to the following **four criteria**:

1. The criterion of purposefulness. The purpose of a drawing: to identify the architectural form – the interactions between objects in physical space; to record an idea for architectural form leading to the implementation of an architectural / urban planning design; to record

changing spatial patterns to enable ongoing refinement and testing of concepts throughout the design process; to record the design as a collection of information necessary for the construction of an architectural structure or the creation of an urban layout. The ultimate aim is to bring about the construction of a building or an architectural or urban complex;

2. The criterion of establishing order.

A drawing in search of order, principles, definition of form, structure and logic, a key to deciphering the idea embodied in the form. Identifying, through drawing, the principles governing the construction of functions and the forms of existing or designed architecture. Arriving at a composition that brings order to an existing space, establishing a spatial order involving the harmony of forms, proportions, colours, materials, etc., in the record of both architecture studied in nature and designed architecture;

3. The criterion of planned action.

A planned drawing, forming part of a series of purposeful and planned steps associated with the study or creation of architectural forms. Linking drawing activities to the process of rational design according to rules. Drawing as a component of the design process. An action directed towards a specific goal according to a predetermined sequence of activities;

4. The thematic criterion.

A drawing that explores spatial issues and the relationships between objects situated in real space. An analysis of the formula of the existing and designed architecture, noticing the genius loci in any graphic formula. The search for the expression and character of architecture in all drawing, graphic and painting techniques, in connection to the form or concept of designed or imagined architecture. Adherence to the principles of geometry, ensuring control over three-dimensional space.

In the following sections, I will attempt to present, in as systematic a manner as possible, examples of drawings spanning various fields of

drawing art that simultaneously meet all the criteria set out above for architectural drawing. **In this way, we will examine the drawings by type. I suggest dividing architectural drawings into six groups** (A table containing illustrations and comments in English can be found below the text in the Polish version).

1. Cognitive² and interpretative drawings³ of existing architecture, produced on site (Figs. 1a–1d). These drawings encompass the entire field of cognitive drawings, plein air drawings from life with the aim of studying architecture and landscape. These drawings may take the form of faithful, realistic studies, or interpretative recordings focusing on selected features of the subjects being studied.

2. Architectural interpretations and fantasies based on sketches, memories of forms and the imagination (Figs. 2a–2e). Drawings produced in a studio based on earlier studies from life, photographs, or solely from the author's memory or imagination. The subject is always architecture as a form suspended in space. In this type of drawing, there are virtually no restrictions regarding the degree of realism or abstraction in the depictions – provided that all four criteria of architectural drawing are met.

3. Design concept sketches and sketches during design⁴ (Figs. 3a–3d). This group of

drawings include all sketches and technical drawings produced during the design process, from the start of work on the design until the completion of the construction of the building being designed. A characteristic feature of these drawings is usually the conciseness of their recording and the clarity of the information they convey, with their unambiguity increasing as the work nears completion. Initial sketches of a design concept may take on abstract characteristics, but they always aim to define the form or function within a dimensional framework.⁵ Most of the drawings in this area, however, follow the basic principles of geometry and, at times, perspective.

4. Design drawings (Figs. 4a–4d). These drawings are permanent records that define design solutions; they can take various forms, and technical drawings constitute only part of this group of architectural drawings. A significant proportion consists of drawings that illustrate the design but are not visualisations of architecture. Naturally, this group includes the full set of design documents. We will focus primarily on those drawings that accompany the documentation and contribute to its creation, or that are derived from the documentation as an extract of the documentation data. A defining feature of these drawings is the presence of a defined scale, dimensions and adherence to the principles of geometry.

5. Architectural visualisations (Figs. 5a–5e). Drawings illustrating the design and its features, produced purposefully to present the spatial form of the designed architecture. They usually take the form of perspective views, but this is not always the case: they may also be axonometric projections or spatial elevation views. A key component of this type of drawings is its commercial nature and form, as well as the purpose for which they are cre-

² By the term 'cognitive drawing,' I mean work focused on analysing a building, undertaken with the aim of learning its proportions, shape, colour, detail, structure, etc.

³ Virtually any drawing can be considered an interpretative drawing. The fundamental characteristic of a freehand drawing is its subjectivity; hence, it reflects the individual, personal choice of the author, and consequently also contains a certain imperfection and incompleteness in its execution.

⁴ This topic is discussed at length and analysed in detail in Marian Fikus's book entitled *Przestrzeń w zapisach architekta* [Space in an architect's records], Poznań–Kraków 1999. This work is not sufficiently popularised. Its significance for the field of architectural drawing is fundamental; the author uses it to create concepts for the various stages of drawing within the design process, and the analyses and studies contained therein are based on the designer's own experience, which further enhances the undeniable value of this book – an essential addition to any architect's library.

⁵ What I mean here is the desire to define things, usually within a specific scale or proportions, and to produce drawings that can be realized as quickly as possible.

ated, which is always linked to a specific order or a need associated with a particular verification, promotional or commercial activity⁶. Less often, these drawings take the form of author's recordings.

6. Standalone presentations⁷ (Figs. 6a–6e). Sometimes the design process is accompanied by drawings produced in parallel with the design work, which comment on the design process or highlight specific design issues and ideas. They usually take the form of standalone, finished drawings, graphic or painting compositions. They form a distinct group independent of the design, although they may have been created in connection with the design work,

and over time they come to acquire the significance of a symbol or icon. Sometimes, these are drawings that are significant for other types of drawing and which, over time, have come to hold iconic significance for a particular design.

Having defined the criteria for architectural drawings and outlined the different types of such drawings, we now need to look at examples of drawing works that illustrate the various issues. The presentation of selected examples will take the form of a catalogue of drawings, with each accompanied by a description. The description will highlight the specific features that are relevant to the classification of the drawing as belonging to a particular type.

The key criterion for selecting works for the catalogue was to bring together drawings by renowned architects and works created by members of the Warsaw School of Architectural Drawing. We should be able to clearly see the coherence between the content and form of these works, with simultaneous stylistic diversity. What stands out in this comparison is the School's and its former Masters' attachment to the traditional techniques that have long dominated and characterised our team. This is currently undergoing changes, which we will be able to discuss in another place and at another date.

---

⁶ It is worth noting here the role of the client in the process of creating such drawings. Although this role is not the essence of the matter, it does steer the drawings towards certain specific needs. They usually also have to meet specific stylistic requirements, and this often poses a problem when making them. These drawings are often a compromise between the designer, the draughtsman and the client. This is an issue that lies alongside design, is partly independent, and can be carried out outside the design team.

⁷ The concept of standalone architectural drawing was described by Leszek Maluga in his book entitled *Autonomiczne rysunki architektoniczne* [Standalone architectural drawings], Wrocław 2006. This comprehensive study of the subject of standalone drawing explains both its place and role in design processes and the independence of their architectural existence.